

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

УДК 94(477): 355.454. "16/17"

Назаренко В. М.
аспірант, Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), NazarenkoWad@gmail.com

ІНЖЕНЕРНІ ФОРМУВАННЯ КИЇВСЬКОГО ГАРНІЗОНУ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVII-XVIII СТ.

У статті розглянуто інженерні формування Київського гарнізону другої половини XVII-XVIII ст. Проаналізовано еволюцію системи управління інженерними формуваннями російської армії у вказаний період. Визначено специфіку підпорядкування інженерної команди Київського гарнізону у XVIII ст. Встановлено імена окремих командирів, визначено її склад і реконструйовано організаційну структуру. З'ясовано обов'язки особового складу інженерних формувань, визначено чисельність інженерної команди у XVIII ст. Встановлено, що із середини XVIII ст. у Києві функціонувала спеціалізована інженерна школа.

Наголошено, що протягом другої половини XVII-XVIII ст. історія інженерних формувань Київського гарнізону відображає основні етапи еволюції інженерних військ російської армії протягом періоду, що розглядається: від тимчасових формувань до появи регулярних підрозділів та частин.

Ключові слова: Київський гарнізон, інженерні війська, Київська інженерна команда, Київська інженерна школа, Київ, Російська імперія, Гетьманщина.

Російська військова присутність на землях Гетьманщини у другій половині XVII-XVIII ст. у вигляді гарнізонів є маловивченою темою в історіографії. Насамперед це стосується Київського гарнізону, котрий був найбільшим з-поміж російських військових контингентів, що несли службу на українських землях. Він мав розгалужену структуру, одним із елементів якої були інженерні підрозділи. Їх вивчення дає нам змогу не лише доповнити уявлення про структуру московських гарнізонів в містах Гетьманщини в період її інкорпорації до складу Російської імперії, але й розглянути рівень забезпечення російського контингенту в Києві військовими спеціалістами-фортифікаторами.

Роботами концептуального характеру з історії інженерних військ російської армії у вказаний період є дослідження О. Савельєва [1], Ф. Ласковського [2, 3, 4], Л. Бескровного [5], а також одна із частин багатотомного видання "Столетие военного министерства" [6]. Крім того, є роботи, присвячені матеріальному забезпеченню інженерних військ, зокрема їхній уніформі [7]. Безпосередньо інженерні формування Київського гарнізону розглядаються в контексті історії будівництва та реконструкції Старокиївської [8] та Печерської фортець [9], вивчення окремих персоналій російських інженерів, що несли службу на українських землях у XVIII ст. [10]. Однак, наявність інженерних підрозділів у складі Київського гарнізону у другій половині XVII-XVIII ст. в історіографії зводилася лише до констатації факту їх наявності та згадок окремих персоналій.

На інженерні формування російської армії в розглянутий період покладалось багато завдань: зведення та забезпечення належного стану фортифікацій, будівництво мостів і перевозів,

організація підкопних робіт при облозі фортець і т.п. Наявність у Києві двох фортець – Старокиївської та Печерської, змушувала уряд дбати про підтримку їх в належному стані. Крім того, оскільки Київ був прикордонним містом і поблизу нього розміщувалося багато форпостів та митниць, а також Васильківський карантинний дім, котрі постійно потребували послуг кваліфікованих інженерів. Зокрема, Старокиївську фортецю реконструювали протягом всієї другої половини XVII ст. [8, с. 16-35]. Фортифікаційні роботи у збудованій на початку XVIII ст. Печерській фортеці також велися протягом всього століття. Наприклад, в липні 1710 р. на фортифікаційних роботах у Києві працювало 2800 чол., а в 1720 р. – 2000 чол. [9, с. 38-39]. Протягом 1728-1741 рр. у фортеці постійно велися фортифікаційні роботи. Масштабне будівництво розгорнулося на території Печерської фортеці у 1741-1755 рр. під керівництвом інженера Д. Дебоскета [9, с. 44-45]. Реконструювалася укріплення і в другій половині XVIII ст. Крім того, вистачало робіт по ремонту форпостів уздовж російсько-польського кордону, доріг, мостів і т.п.

На момент приходу до Києва московського контингенту у лютому 1654 р. спеціальних інженерних підрозділів у російській армії не існувало. Фортифікаційні роботи проводилися особовим складом частин, арештантами та місцевим населенням під керівництвом командирів полків чи воєвод, що володіли необхідними інженерними навичками. Центральними органами управління, в компетенції яких було проведення фортифікаційних робіт, виступали Розрядний та Пушкарський прикази [1, с. 2-19; 2, с. 262-263].

Лише після того, як на початку XVIII ст. в російській армії з'явилися інженерні війська, котрі отримали назву Інженерний корпус, власне, і було створено перші органи управління новоствореними підрозділами. Центральні органи управління інженерними військами виокремилися зі складу органів управління артилерією (власне, і перші інженерні підрозділи були в складі артилерійського полку). Зокрема, на 1720 р. інженери перебували у віданні Головної артилерії. У 1726 р. при генералові де Кулоні, котрий виконував обов'язки генерал-директором над фортецями, інженерами, інженерними і мінерними ротами, створили контору Інженерного правління, котру в 1728 р. перейменували на Фортифікаційну [1, с. 63; 7, с. 40]. При цьому, зі створенням Фортифікаційної контори та виокремленням інженерів зі складу артилерії в окремий Інженерний корпус у 1728 р., дослідники починають відлік існування інженерних частин у російській армії як самостійного роду військ [5, с. 59-60; 7, с. 40]. Після того, як посаду командира артилерії в російській армії обійняв Б.К. Мініх, фортифікаційну контору включили до

складу Канцелярії Головної артилерії та фортифікації. У 1736 р. її розділили на Канцелярію Головної артилерії та Фортифікаційну контору. Повторне злиття органів управління артилерією та інженерними військами відбулося у 1742 р. [7, с. 40]. Відтоді і до 1796 рр. інженери перебували у відомстві Канцелярії Головної артилерії та фортифікації, а з 1796 р. – у віданні Артилерійської експедиції Військової колегії [6, с. LXIV].

Наступною ланкою управління інженерними підрозділами було командування департаменту. Департаменти включали групи фортець, розташованих в тих чи інших регіонах. Так, наприклад, згідно штату 1731 р., всі фортеці Російської імперії поділили на 6 департаментів (округів) [11, с. 64-65]. Департамент очолював генерал-майор або офіцер у нижчому званні.

При цьому інженерні підрозділи також перебували і в підпорядкуванні місцевих губернаторів, обер-комендантів та комендантів. Хоча Канцелярія Головної артилерії і фортифікації намагалася вивести інженерні формування з підпорядкування гарнізонного командування, проте досягти цього протягом XVIII ст. не вдалося. Якщо передбачалося, що офіцери інженерних команд мали лише формально звітувати комендантам і губернаторам, то на практиці такої формальності було досягнуто складно. Тому неодноразово виникали конфлікти ситуації з проводу підпорядкування/не підпорядкування інженерів губернаторам та комендантам [6, XLIV].

Безпосередньо на місцях інженерні підрозділи очолювали командири. В залежності від статусу і значення фортеці, це були офіцери в чині від прапорщика до полковника.

Еволюцію управління інженерними військами протягом другої половини XVII-XVIII ст. можна простежити на прикладі Київського гарнізону. У другій половині XVII ст. роботи з укріплення Старокиївської фортеці проводилися під наглядом місцевих воєвод, з котрих не всі володіли достатнім рівнем знань щодо тогочасної фортифікаційної справи. Тому, як правило, уряд окремо направляє до Києва спеціалістів-інженерів, більшість із котрих були іноземцями. При цьому, мали місце суперечки між воєводами та інженерами. Яскравим свідченням тому є конфлікт, який виник наприкінці 1671 р. між київським воєводою Г. Козловським та інженер-підполковником Ю. Фамендіним [12, с. 618]. Фамендін був розкритикований воєводою через пропозицію зробити “виводи” (площадки) для розміщення артилерії. На думку Г. Козловського, фортеця була достатньо укріплена і правильно збудована, при цьому головним аргументом став той факт, що Київ “был заложен еще при великих князях” [12, с. 618]. Доводи Ю. Фамендіна, що за часів князя Володимира не було вогнепальної зброї, не переконали київського воєводу [12, с. 618].

Саме Юрія Фамендіна можна вважати одним із перших інженерів у складі Київського гарнізону. У наступні роки серед офіцерів-інженерів на службі в Києві відомо про полковника М. фон Залена та його сина майора М. фон Залена [8, с. 20-21], а також майора Ю. Ліма [13, с. 11]. У 1678 р. інженером гарнізону став П. Гордон, котрий перебував в Києві до 1685 р. Усі перелічені інженери були “сумісниками”, тобто

командували солдатським чи драгунським полком і одночасно займалися проектуванням та організацією фортифікаційних робіт.

У першій третині XVIII ст., після створення інженерних військ, як таких, окрім вищого органу управління – Фортифікаційної контори у складі Канцелярії Головної Артилерії та фортифікації, створюються і наступні ланки управління інженерними підрозділами. У 1731 р. Київ включили до 3-го департаменту, куди входили фортеці, що розміщувалися “по Польской и Крымской границам” [11, с. 65]. З 1742 р. він отримав назву власне “Київського”. Управління департаментом здійснював генерал-майор або офіцер в меншому званні, котрий перебував у Києві.

Безпосередньо Київську інженерну команду очолювали інженер-офіцери. У 1724 р. на чолі підрозділу інженерів (назва “інженерна команда” почала вживатися з 1730-1731 рр.), що несли службу при київських фортецях, стояв офіцер в чині майора [1, с. 218-219]. Відомо, що в 1760-1762 рр. командиром був інженер-майор Іван Раєвський [9, с. 46; 14, арк. 55], а в 1766 р. – інженер-майор Яків Бібіков [15, с. 17]. Через постійний некомплект офіцерів-спеціалістів, команду могли очолювати командири з нижчим званням. Так, у 1736-1738 рр. на чолі Київської інженерної команди значився інженер-капітан Яган Малдеман [16, арк. 1]. Ймовірно, що саме відомий інженер Д. Дебоскет у період свого перебування в Києві здійснював управління Київської інженерною командою. Не виключено, що у зв'язку із великими обсягами роботи, покладеної на нього, не лише в Києві, але й регіоні, він міг передати командування іншому офіцеру. Згідно останнього штату, затвердженого у XVIII ст. (1798 р.), на чолі Київської команди стояв полковник [1, с. 283].

Власне предтечами перших інженерних підрозділів у російській армії можна вважати “отряды инженерного и подкопного дела”, що комплектувалися із особового складу гарнізонних частин для виконання різних завдань. Очолювали такі тимчасові формування спеціалісти-інженери. Появу першого такого підрозділу у складі Київського гарнізону датується 1670-ми роками. Так, 1675-1676 рр. зазначено, що у Києві на службі перебував “отряд инженерного и подкопного дела” під командуванням майора Ю. Ліма та 2-х прапорщиків [13, с. 11]. Регулярних інженерних підрозділів в Києві не було і не могло бути, оскільки інженерних військ у складі армії Московської держави як таких на той момент не існувало.

Лише за часів петровських реформ у Києві з'явився перший постійний інженерний підрозділ. Згідно штату 1724 р., в Київському гарнізоні мали нести службу 10 спеціалістів, яких очолював майор [1, с. 218-219]. Ці 10 чол. ще не були виділені в окремий підрозділ. Власне інженерні команди з'являються у 1730-1731 рр. [6, с. XXX] Спочатку поняття “інженерна команда” мало означати інженерну канцелярію при фортеці. Однак згодом під цим поняттям почали об'єднувати всіх інженерних чинів, що несли службу при фортеці. Фактичні штати команд при були малочисельними. Так, усього на 20-ті роки XVIII ст. у всіх важливих фортецях Російської імперії несло службу 243 інженерних чини [1, 63]. Навіть у штаті 1798 р. в Києві мало нести службу 11 спеціалістів та 8 їхніх денщиків [1, с. 283].

Однак у документах, що стосуються команди, зазначаються інші цифри. Так, згідно відомості про виплату жалування за 1736 р., у Київська команда нараховувала 57 чол. [16, арк. 1-4]. Згідно сповідного розпису Вознесенської церкви за 1755 р., до приходу якої належала більшість інженерних чинів, чисельність команди складала 38 чол. [17, арк. 130-131зв.]. У 1762 р. у Київському департаменті несли службу 140 інженерних чинів, більшість із яких перебувала в Києві [14, арк. 55]. Поясненням такої різниці у цифрах є те, що кількість спеціалістів могла змінюватися в залежності від необхідності проведення в тому чи іншому місці фортифікаційних робіт. Власне кажучи, особовий склад Інженерного корпусу був розкиданий по різноманітних фортецях, інженерних школах і т.п.

Крім того, слід враховувати, що у відання команди часто переводився особовий склад гарнізонних полків і батальйонів для виконання різноманітних завдань. Так, в 1785 році в них нараховувалося 41 чол. [18, арк. 2зв.-16]. Тим паче, що після реформи гарнізонів 1764 р. в складі кожного із київських гарнізонних батальйонів з'явилися майстрові роти, до особового складу котрих входили і дерноукладачі, які, очевидно, несли службу при інженерній команді. Також, з 1798 р. в Києві, окрім спеціальної команди, почало дислокуватися облогове депо, особовий склад якого нараховував 187 чол.

Ядром інженерної команди були кілька інженер-офіцерів (2-4 чол.) та 3-4 кондуктори, що формували штаб підрозділу. Решту ж склали мінери, дреноукладачі, столяри, ковалі. Також за командою особовий склад гарнізонних полків/батальйонів, що виконував чорнову роботу. Достеменно невідомо чи був якийсь поділ на дрібніші підрозділи у складі команди. Враховуючи нечисленність підрозділу, він був малоймовірним

Як вже зазначалося, очолювали Київську інженерну команду декілька інженер-офіцерів. Вони мали спеціалізовану освіту та досвід роботи в інженерному відомстві. Звання кондуктора в інженерних військах відповідало унтер-офіцерському. Проте, на відміну від вахмістрів і сержантів, звання кондуктора вважалося престижнішим від унтер-офіцера армійського полку. Адаже через постійний некомплект інженерних кадрів нерідко саме на кондукторів покладалися різні важливі завдання в царині фортифікаційних робіт. Багато відомих генералів починали свій шлях у війську саме як кондуктори. Звання кондуктора присвоювалось випускникам інженерних шкіл. Відомо, що за штатом 1724 р. в Києві несло службу 4 кондуктори [1, с. 218-219]. Згідно даних за 1736 р., у Києві на службі перебувало 3 кондуктори [16, арк. 1], у 1755 р. – 5 [17, арк. 130]. До головних завдань інженер-офіцерів та кондукторів входило навчання особового складу саперній справі, планування інженерних заходів, складання карт і планів, керівництво роботами з будівництва фортифікацій і т.п. Крім офіцерів та кондукторів, до складу інженерної команди входили мінери. Наприклад, у 1736 р. в Київській інженерній команді було 25 мінерів [16, арк. 3 зв.-4]. Із 40-х років XVIII ст. в Києві мали нести службу 20 штатних мінерів [20, арк. 62]. До їхніх завдань належали: проведення земляних робіт у фортеці, ремонт мостів і т.п. До складу команди також входили писарі, мурмейстри, дреноукладачі, ковалі, теслі та фурлейти (погоничі). Мурмейстрами були спеціалісти зі зведення стін.

Дерноукладачі спеціалізувалися на задержуванні земляних укріплень з метою уникнення їх ерозії внаслідок дій природних факторів.

Оцінюючи чисельність і склад інженерної команди, слід не забувати, що це були не єдині спеціалісти з інженерної справи у складі гарнізону. Багато офіцерів гарнізонних полків в минулому могли нести службу саме в інженерних військах.

Тісно пов'язаною з командою була Київська інженерна школа, котру відкрили у 1747 р. Її не слід порівнювати з аналогами, що існували в Санкт-Петербурзі та Москві. В київській навчалися унтер-офіцери та рядові гарнізонних полків [19, арк. 74-75], тоді як в петербурзькій та московській школах учнями були переважно дворяни. Київську школу заснували за ініціативи відомого інженера Д. Дебоскета задля підготовки інженерних кадрів. Вже в 1748 р., після невеликого курсу навчання, двох солдатів та капрала зі складу Київських гарнізонних полків, а також одного "школьника" було підвищено до чину сержанта за "обучение инженерной науки" [16, арк. 425]. У 1754 р. керувати роботами по ремонту Хрещатицької дороги в Києві було направлено офіцера "из обученных здесь в Киеве инженерства" [20, с. 95]. Початковий рівень необхідних знань із фортифікації можна було здобути лише в Київській гарнізонній школі. Зміст і структура освіти в такому навчальному закладі передбачали підготовку кадрів. Крайні учні з Київської гарнізонної школи переводились до інженерної школи (до інженерних шкіл приймали не раніше 14 років). Діти особового складу інженерної команди, які проходили навчання в гарнізонній школі, після її закінчення переходили до команди. Відомо, що в гарнізонній школі в 1771 р. навчалось – 14 синів спеціалістів Київської інженерної команди [21, арк. 2-12]. При цьому, двоє із них на момент складання документу вже проходили практику при команді [21, арк. 5зв., 8зв.].

Історія інженерних формувань Київського гарнізону другої половини XVII-XVIII ст. відображає основні етапи еволюції інженерних військ російської армії. Якщо протягом другої половини XVII ст. у складі Київського гарнізону ці формування мали тимчасовий характер і створювались для виконання тих чи інших завдань, то у XVIII ст. з'являється регулярний підрозділ – Київська інженерна команда. Замість одного-двох інженерів, що керували фортифікаційними роботами у другій половині XVII ст., з XVIII ст. у Києві служить цілий штат різних спеціалістів з інженерної справи. Крім того, російський уряд поступово відходить від практики залучення спеціалістів-інженерів із-за кордону, а намагається підготувати необхідні кадри у спеціалізованих навчальних закладах, один із яких було відкрито в Києві.

Список використаних джерел

1. Савельев А. И. Исторический очерк инженерного управления в России / Александр Иванович Савельев. – СПб. : Типография Р. Голике. – 1879. – 325 с.
2. Ласковский Ф. Ф. Материалы для истории инженерного искусства в России. Ч. I. Опыт исследования инженерного дела в России до XVIII ст. / Федор Федорович Ласковский. – СПб. : В типографии Императорской Академии Наук. – 1858. – 315 с.
3. Ласковский Ф. Ф. Материалы для истории инженерного искусства в России. Ч. II. Опыт исследования инженерного искусства в царствование императора Петра Великого / Федор Федорович Ласковский. – СПб. : В типографии Императорской Академии Наук. – 1861. – 642 с.

4. Ласковский Ф.Ф. Материалы для истории инженерного искусства в России. Ч. III. Опыт исследования инженерного искусства от императора Петра I до императрицы Екатерины II / Федор Федорович Ласковский. – СПб.: В типографии Императорской Академии Наук. – 1865. – 1022 с.

5. Бескровный Л.Г. Русская армия и флот в XVIII в. / Любомир Григорьевич Бескровный. – М.: Воениздат. – 1958. – 645 с.

6. Столетие военного министерства (1802-1902). Т. VII: Главное инженерное управление. Исторический очерк. Ч. I. / глав. ред. Д.А.Скалон, сост. И.Г. Фабрициус. – СПб.: Типография С.-Петербургского Акционерного общества печатного и писчебумажного дела в России "Слово". – LXXXIV, 314, XVI, 163, 6 с.

7. Татарников К. Инженерный корпус. Обмундирование и снаряжение (1730-1762 гг.) / Кирилл Татарников // Воин. – 2004. – № 17. – С. 40-48.

8. Мальченко О.Е. Вплив артилерійської практики на реконструкцію Київської фортеці в останній третині XVII ст. / Олег Євгенович Мальченко // Київська старовина. – 2012. – № 4. – С. 16-40.

9. Ситкарева О.В. Киевская крепость XVIII – XIX в. / Ольга Всеволодовна Ситкарева. – К.: Национальный Киево-Печерский историко-культурный заповедник. – 1997. – 200 с.

10. Сіткарьова О.В. З історії будівництва оборонних споруд в Україні військовим інженером Д. Дебоскетом у середині XVIII ст. / Ольга Всеволодівна Сіткарьова // Український історичний журнал. – 1998. – №1. – С. 132-137.

11. Полное собрание законов Российской империи. Собрание первое (1649-1825). – СПб.: Типография II Отд. Собственной Е.И.В. Канцелярии. – 1830. – Т.43. – Ч.1. – Кн. III. – Отд.1. – 392, 316, 156 с.

12. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России. – СПб.: Тип. Этингера, 1878. – Т.9. – 26, 987, 24 с.

13. Оглоблин Н. "Расходная книга" Киевской приказной избы 1675-1676 гг. / Николай Оглоблин // Чтения в историческом обществе Нестора Летописца. – 1896. – Т.11. – Отд.2. – С. 3-21.

14. Центральний державний історичний архів України в м. Києві (далі – ЦДІАК України). – Ф. 59. – Оп.1. – Спр. 3925. – 68 арк.

15. Макидонов А.В. Персональный состав административного аппарата Новороссии XVIII века / А.В. Макидонов. – Запорожье: Просвіта, 2011. – 336 с.

16. ЦДІАК України. – Ф.1104. – Оп.1. – Спр.14. – 37 арк.

17. ЦДІАК України. – Ф.128. – Оп. 4:Вотчини. – Спр.122. – 1676 арк.

18. ЦДІАК України. – Ф.246. – Оп.3. – Спр.68. – 18 арк.

19. ЦДІАК України. – Ф.1104. – Оп.1. – Спр.23. – 485 арк.

20. Исторические материалы, извлеченные из Киевского губернского архива / сост. А. Андриевский. – К.: В типографии губернского правления. – Вып.7. – 1884. – 227 с.

21. ЦДІАК України. – Ф.59. – Оп.1. – Спр.6569. – 12 арк.

References

1. Savel'ev A. I. Istoricheskij ocherk inzhenernogo upravlenija v Rossii / Aleksandr Ivanovich Savel'ev. – SPB.: Tipografija R.Golike. – 1879. – 325 s.

2. Laskovskij F.F. Materialy dlja istorii inzhenernogo iskusstva v Rossii. Ch. I. Opyt issledovanija inzhenernogo dela v Rossii do XVIII st. / Fedor Fedorovich Laskovskij. – SPb.: V tipografii Imperatorskoj Akademii Nauk. – 1858. – 315 s.

3. Laskovskij F.F. Materialy dlja istorii inzhenernogo iskusstva v Rossii. Ch. II. Opyt issledovanija inzhenernogo iskusstva v carstvovanije imperatora Petra Velikogo / Fedor Fedorovich Laskovskij. – SPb.: V tipografii Imperatorskoj Akademii Nauk. – 1861. – 642 s.

4. Laskovskij F.F. Materialy dlja istorii inzhenernogo iskusstva v Rossii. Ch. III. Opyt issledovanija inzhenernogo iskusstva ot imperatora Petra I do imperatricy Ekateriny II / Fedor Fedorovich Laskovskij. – SPb.: V tipografii Imperatorskoj Akademii Nauk. – 1865. – 1022 s.

5. Beskrovnyj L.G. Russkaja armija i flot v XVIII v. / Ljubomir Grigor'evich Beskrovnyj. – M.: Voениzdat. – 1958. – 645 s.

6. Stoletie voennogo ministerstva (1802-1902). T. VII: Glavnoe inzhenernoe upravlenie. Istoricheskij ocherk. Ch. I. / glav. red. D.A.Skalon, sost. I.G. Fabricius. – SPb.: Tipografija S.-Peterburgskogo Akcionernogo obshhestva pechatnogo i pishebumazhnogo dela v Rossii "Slovo". – LXXXIV, 314, XVI, 163, 6 s.

7. Tatarnikov K. Inzhenernyj korpus. Obmundirovanie i snarjazhenie (1730-1762 gg.) / Kirill Tatarnikov // Voин. – 2004. – № 17. – С. 40-48.

8. Malčenko O. Je. Vplyv artylerijskoj praktyky na rekonstrukciju Kyjivskoj fortenci v ostannij tretyni XVII st. / Oleh Jevhenovyč Malčenko // Kyjivska starovyna. – 2012. – № 4. – С. 16-40.

9. Sitkareva O. V. Kievskaja krepost' XVIII – XIX v. / Ol'ga Vsevolodovna Sitkareva. – K.: Nacional'nyj Kiev-Pecherskij istoriko-kul'turnyj zapovednik. – 1997. – 200 s.

10. Sitkarova O.V. Z istoriji budivnyctva oboronnyx sporud v Ukrajinі vijskovym inženerom D. Debosketom u seredyni XVIII st. / Olha Vsevolodivna Sitkarova // Ukrajin'skij istoryčnyj žurnal. – 1998. – № 1. – С. 132-137.

11. Polnoe sobranie zakonov Rossijskij imperii. Sobranie pervoe (1649-1825). – SPb.: Tipografija II Otd. Sobstvennoj E.I.V Kanceljarii. – 1830. – Т.43. – Ч.1. – Кн. Sht. – Otd.1. – 392, 316, 156 s.

12. Akty, odnosjashiesja k istorii Juzhnoj i Zapadnoj Rossii. – SPb.: Tip. Jettintera, 1878. – Т. 9. – 26, 987, 24 s.

13. Oglogblin N. "Rashodnaja kniga" Kievskoj prikaznoj izby 1675-1676 gg. / Nikolaj Oglogblin // Chtenija v istoricheskom obshhestve Nestora Letopisca. – 1896. – Т. 11. – Otd. 2. – С. 3-21.

14. Centralnyj deržavnyj istoryčnyj arxiv Ukrajinы v m. Kyjevi (dali – CDIАK Ukrajinы). – F. 59. – Op. 1. – Spr. 3925. – 68 ark.

15. Makidonov A. V. Personal'nyj sostav administrativnogo apparata Novorossii XVIII veka / A. V. Makidonov. – Zaporozh'e : Prosvita, 2011. – 336 s.

16. CDIАK Ukrajinы. – F. 1104. – Op. 1. – Spr. 14. – 37 ark.

17. CDIАK Ukrajinы. – F. 128. – Op. 4:Votčyny. – Spr. 122. – 1676 ark.

18. CDIАK Ukrajinы. – F. 246. – Op. 3. – Spr. 68. – 18 ark.

19. CDIАK Ukrajinы. – F. 1104. – Op. 1. – Spr. 23. – 485 ark.

20. Istoricheskie materialy, izvlečennye iz Kievskogo gubernskogo arhiva / sost. A. Andrievskij. – K.: V tipografii gubernskogo pravlenija. – Vyp. 7. – 1884. – 227 s.

21. CDIАK Ukrajinы. – F. 59. – Op. 1. – Spr. 6569. – 12 ark.

Nazarenko V. M., postgraduate, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kiev), NazarenkoWad@gmail.com

The engineering troops of Kyiv garrison in second half of XVII–XVIII centuries

The article considers the engineering troops of Kyiv garrison in second half of XVII–XVIII centuries. The evolution of management system of engineering troops in Russian army during the period was analyzed in the article. The names of some commanders of the squad, its stuff, strength and responsibilities of engineering cadre were discovered. It is noted that from the middle of XVIII century in the Kyiv existed special engineering school.

It is underlined that during second half of XVII–XVIII centuries history of the engineering squad of Kyiv garrison displays major phases of the evolution of engineering troops in Russian army: from temporary to separate and regular engineering unit.

Keywords: Kyiv garrison, engineering troops, Kyiv engineering squad, Kyiv engineering school, Kyiv, Russian Empire, Hetmanate.

Назаренко В. Н., аспирант, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), NazarenkoWad@gmail.com

Інженерные формирования Киевского гарнизона во второй половине XVII–XVIII вв.

Рассмотрены инженерные формирования Киевского гарнизона второй половины XVII–XVIII вв. Проанализировано эволюцию управления инженерными войсками в рассматриваемый период. Определено специфику подчинения инженерной команды Киевского гарнизона у XVIII в. Установлено имена некоторых командиров этого инженерного подразделения, определено его состав и реконструировано организационную структуру. Определено численность инженерной команды, а также обязанности личного состава. Установлено, что из середины XVIII в. в Киеве работала специальная инженерная школа.

Подчеркнуто, что на протяжении второй половины XVII–XVIII вв. история инженерных формирований Киевского гарнизона отображает главные этапы эволюции инженерных войск русской армии в рассматриваемый период: от временных формирований к созданию регулярных подразделений и частей.

Ключевые слова: Киевский гарнизон, инженерные войска, Киевская инженерная команда, Киевская инженерная школа, Киев, Российская империя, Гетманщина.

* * *